

ismeretek, amelyeket talán sohasem használunk a gyakorlatban, mégis élesítik a látásunkat, s ezért jobban végezzük a munkát, mintha csak a gyakorlatot tanultuk volna meg. Én nem vagyok híve annak, hogy törzsképzési tartalmak rovására történjenek szakosodások. Az a véleményem, hogy a speciális tudásanyagot és készségeket szakirányú továbbképzésekben kellene elsajátítani. Ezért sajnálom, hogy a szakirányú továbbképzésekből most egyszerűen szakképzések lesznek.

A gyakorlat képzési folyamatba való beemelését olyan szempontból tartom helyesnek, hogy a hallgató alkalmat kap annak megtapasztalására, hogy milyen tudásra van még szüksége, és azt még megszerezhesse a további tanulmányok idején. Ennek jegyében határoztuk el – és a következő tanévben be is vezetjük –, hogy a 7. félév gyakorlati félév lesz, és a mostani 11–12. félévet is előrébb hoztuk egy szemeszterrel, hogy a hallgatók még visszajöhessenek egy intenzív félévre a teológiára.

Német Dávid

(Károli Gáspár Egyetem Hittudományi Kara, Budapest)

A 21. század lelkészképzése

1. A jelenlegi lelkészképzés történeti előzményei

Jelenlegi lelkészképzésünk a 19. század második felében kialakult – kialakított – protestáns európai képzési rendszer maradványa, és így végső soron a felvilágosodás gyermeke. Természetesen ennél ősbibb, és – úgymond – keresztyénibb gyökerei is vannak. Ami azonban megkülönbözteti ezt a rendszert a korábbi keresztyén korszakok lelkipásztorképzésétől, az az újkori egyetemi „tudomány”-szemlélet, az egyes fakultásokra jellemző, sokféle tantárggyal.¹

Ez a közép-európai képzési rendszerhez történő alkalmazkodás alapvetően nem kárhoztatható. A keresztyén egyház ugyanis minden korszakban arra törekedett, hogy a tudományosság legmagasabb szintjén képezze ki lelkipásztorait. Végső soron ugyanez volt a lelkipásztor érdeke is: ha érvényesülni akart a polgári társadalomban, „képzettnek”, „műveltnek” kellett lennie. Ez pedig azt jelentette, hogy a mai értelemben vett egyetemi oktatási rendszer szerinti képzésben kellett részesülnie.

A mai teológiai stúdiumok tehát részben a szellemtudományok 19. századi fejlődésére adott válaszként születtek, részben pedig a teológiai tudomány újabbkori osztódásának eredményeként (ó- és újszövetségi tudomány, vallástörténet, a gyakorlati teológia különböző ágai stb.) keletkeztek. Azonban mára már széthullt az újabbkori egyetemi rendszer – a maga nyugat-európai, vagy egykori szocialista változatában – vagy teljességgel átalakult az ún. Bologna-rendszer bevezetésével, és egyúttal kritikus periódusba is érkezett. Az egyes tudományágak jelenkori ismerettömege, rendkívüli fejlettsége és parttalan felaprózódása már a 20. században szétrobbantotta az egykori

¹ E folyamat kiindulópontjának a bécsi udvar által kidolgozott, a középiskolai oktatást szabályozó oktatási rendszer, az *Entwurf* bevezetését kell tekintenünk (*Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen*; 1850. szeptember 7.), amely a teológiai oktatásra ugyan nem terjedt ki, de feldarabolta a korábbi, kollégiumi keretben folyó és egymásra épülő, református oktatási rendszert. Önálló, nyolcosztályos gimnáziumot hozott létre és a jogi tanfolyamokat is leválasztotta a felsőfokú teológiai tanulmányoktól. A teológiai tantárgyak önállósulása ugyan már korábban megkezdődött, de a jelenlegi négy-, ill. ötéves oktatási rendszerek, illetve tanszékek alapvetően a 19. század második felében alakultak ki valamennyi magyarországi lelkészképző intézetben.

*universitas litterarum*ot, és végül is szakfőiskolaként vagy szakegyetemként egy-egy tudományág technikusainak pusztá szakképzését biztosította, de egyetemes műveltséget aligha adott. A 21. század tudományszervező központjai is egyre inkább az azonnali haszonnal kecsegtető tudományos eredmények irányába mozgósítják anyagi és szellemi erőiket. Úgy tűnik, nemcsak az ún. „orchidea-szakok” (klasszika filológia, filozófia, vallástudomány stb.) kora jár le az egyetemeken, hanem a ma tudományának zömét adó természettudományokat is a nagy pénzeket mozgató lobbierdekek szervezik az egyébként szegényes egyetemi központokban.

2. A lelkészképzés feltételeinek megváltozása

Még csak megítélni sem vagyunk képesek e folyamatok kényszerű vagy elkerülhető voltát. Ez nem is feladatunk. Már az is nagy segítség volna számunkra, ha ezeket a folyamatokat adekvát módon le tudnánk írni a magunk számára. Itt most legfeljebb csak címszavakban utalhatunk a jelenlegi helyzetre. Megemlíthetjük a globalizáció hagyományos értékrendeket szétmállasztó, és egyúttal sajátos értékrendet és normákat propagáló hatását. Az egyház, a hit, a vallás természetes módon, alig vitatottan, nyilvános, közösségi jellegű (ún. *cultus publicus*) megnyilvánulásnak számított Nagy Konstantin császártól kezdődően a Német-Római Birodalom bukásáig (1803). A modern társadalom viszont tudatosan kilép ebből az értékrendből, és a (tömeg)termelés, illetve az emberi fogyasztói szükségletek köré szerveződik, ahol az ember elsősorban termelőerő és fogyasztó, de vajmi keveset számítanak olyan fogalmak, mint egyéniség, személyiség, intellektus, lélek, hit, erkölcs stb. A vallás messzemenően magánügy lett – ez a vallás „privatizálódása” –, társadalmi helyét tekintve pedig a „hajléktalan” jelzővel lehet leginkább jellemezni. A transzcendencia legfeljebb a „magántér”-re szorítkozik. Hallgatóink jó része ma már nem a hagyományos református családmodellből vagy értékrendből érkezik, hanem abból a világból, amelyet elsősorban a fentebb vázolt, leegyszerűsített értékrend határoz meg. Ez pedig fokozottan felhívja a figyelmet azokra a sajátos nevelési feladatokra, amelyek keretében fel kell erősítenünk a ma is képviselhető református kegyességi hagyományokat, istentiszteleti modelleket, illetve fiataljainkat úgy kell irányítani, hogy tájékozódni tudjanak a mai világ által felállított csapdák között.

Ennél is komolyabb gondot okoz az, hogy az utóbbi időben ugyancsak jelentősen változtak a főiskolai/egyetemi hallgatók gimnáziumból hozott készségei, felkészültségi szintje, és az is igaz, hogy a mai Magyarország legtehetségesebb hallgatói – tisztelet a kivételnek – nem feltétlenül teológia szakra jelentkeznek. De itt most nem annyira a mindenki által konstataált színvonalaleségről, az érettségi bizonyítványok gyakran kétséges értékéről kívánok beszélni,² pedig erről is lehetne. Hanem sokkal inkább arról a változásról, amely egyre szembetűnőbbnek látszik számomra, hogy ti. hallgatóink egy részében nincs tanulási motiváció, nincs meg bennük az igazi teológiai problémák iránti szükséges érzékenység. Ők egyszerűen csak lekipásztorok szeretnének lenni, mégpedig – kortársaikhoz hasonlóan – sokszor a legkisebb szellemi energia-befektetéssel és időráfordítással. Másrészt az is nyilvánvaló, hogy a hagyományos oktatási módszerekkel már nem tudjuk közelebb vinni hozzájuk a legfontosabb klasszikus

² Szemléletes példákat nyújt erről Balázs Géza: „Csont nélkül. 'Én csak egy diplomát akarok!' - egyetemi vizsgák után” c. publicisztikája. In: *Magyar Nemzet* 2012. július 14. szombati számának „hétvégi magazinában”. 34.l.

teológiai tartalmakat. Így pedig gyakran igen nagy differencia keletkezik az ideális oktatási cél és az elért valóság között.

3. *A továbblépés lehetőségei*

E megállapításokat nem kívánom tovább elemezni, csupán néhány fontos kérdést vetek fel. Mi a teológiai oktatás célja ma? Mi az a teológiai minimum, amelytől nem lehet eltekinteni? Milyen módon tudjuk lelkipásztorra nevelni hallgatóinkat? Hogyan tudná a hallgató elsajátítani a kötelezően előírandó anyagmennyiséget? Vagyis: milyen tanítás-, illetve tanulás-módszertani megfontolásokkal juthatunk vágyott céljaink közélébe?

A következőkben néhány olyan kérdést vetek fel a teljesség igénye nélkül, amelyek az elmúlt száz évben foglalkoztatták teológiai oktatásunkat, és amelyeknek tudatos átgondolása ma sem haszon nélküli.

a) A lelkészképzés ügyének kiterjesztése térben és időben

Ahhoz, hogy lelkészképzésünk ügyeiben megfelelő programot tudjunk kidolgozni, valószínűleg nem elegendő a felsőoktatás (folytonosan változó) ügyeiben való alapos jártasság, hanem feltétlenül szükséges volna református egyházunk közállapotainak, illetve a magyar társadalmat átható társadalmi folyamatok átfogó ismeretére is. A teológiai oktatás, a teológia tudománya ugyanis nem önmagáért van, hanem összegyeházi törekvéseink szolgálatában álló rendszernek kell tekinteni.

Ebből következik, hogy a református egyház egésze kezdettől fogva felelős az eljövendő lelkipásztorok kiválasztásáért, képzéséért, szolgálatba állításáért, vagyis *a lelkészképzés ügyét térben és időben ki kell terjesztenünk*. Ez több dolgot is jelent a gyakorlatban. Először is azt, hogy lelkipásztorok és a gyülekezetek tevőlegesen részt vesznek a jelöltek/jelentkezők kiválasztásában (egy korábbi pápai/dunántúli gyakorlat szerint a jelentkezőknél az esperes családlátogatást végeztet). Továbbá: az egyházi középiskolákban fokozottan ügyelni kell a vallástanárok kiválasztására, erősíteni kell a lelkészképző intézetek és a gimnáziumok, illetve vallástanárok közötti együttműködést. E cél érdekében bevezettük Pápán az ún. „osztály-teológus” rendszert, amelynek lényege, hogy két-két teológus hallgató a pápai református gimnázium egy-egy osztályához rendelve, megszabott feltételek között, folyamatos lelkigondozói feladatokat lát el. A lényeges, de nem túl nagy információs, tapasztalati és érettségbeli különbség azt jelenti, hogy fiatal nevel fiatal. Az elmúlt évben indított kísérlet sikeresnek mondható. Ugyanúgy, a jövőbe mutató programmal, mondanivalóval, követendő gyakorlattal bíró lelkipásztorokat is bátran be kell vonni az oktatás és nevelés munkájába. Végül fontos, hogy a lelkészképzés és a lelkésztovábbképzés szerves egységet alkosson, amelynek keretében szorosan együttműködik a lelkészképző intézet és az egyházkerület.

b) A „gyakorlatias” képzés, illetve a „tudományos” képzés kérdése

Milyen legyen a teológiai oktatás jellege? Ma a teológiai oktatás „tudományosság”-át leginkább az enciklopédikuságra törekvés jellemzi, ami a leckekönyvbe írt sokféle tárgy formájában jelentkezik. E tárgyakat az oktató tanár – természetesen – nagyon fontosnak tekinti, míg az átlagos hallgató e tárgyak tudományos igényű feldolgozását általában képtelen teljesíteni a vizsgára. Rendszerint megtanul valamit egy kivonatból, sokszor meglehetősen felszínességgel, vagyis anélkül, hogy látná a lényegi összefüggéseket. Így elég gyakran megtörténik, nemcsak a vizsgán, hanem szakzáró vizsgákon vagy

szakzáró dolgozatok értékelésekor, ahol pedig a tudományosságot már valóban számon kellene kérni, hogy a derék professzornak bizony le kell szállania tudománya magasztos magaslatairól, hogy a hallgató teljesítményét inkább a keresztyéni irgalmasság és ne a tudomány sajátos szempontjai szerint értékelje.

Teológiai oktatásunk mai rendszerében itt bizonyos tétovázások figyelhetők meg. Hol a tudósképzésben, hol pedig a gyakorlati képzésben látjuk az oktatás célját, annak megfelelően, hogy melyik tanár melyik irányzat híve. Gyakran ér minket az a vád, hogy a tudomány öncélúságát hirdetjük, és elhanyagoljuk a gyakorlati követelményeket. Megállapítható, hogy az oktatás célja valóban kétirányú: elsősorban tudományosan jól képzett lelkipásztorokat kell nevelni, és csak másodsorban lehet cél a tudományos utánpótlás kérdése. Az elsődleges cél egyetemes egyházi érdek, ezért ezt nem lehet alárendelni a másodíknak, ami egyébként sem oldható meg hagyományos előadások keretein belül. Ahhoz egy-két hallgató különleges adottságára, illetve a szemináriumi kutatómunkában való elmélyedésre van szükség.

Tisztáznunk kell egy örökkön előjövő vitát is, nevezetesen: mit jelent a jól képzett lelkipásztor fogalma? Le kell szögeznünk: nem polihistorokra, hanem tudományosan jól képzett, hívő, hitének alapvető kérdéseit tisztán látó lelkipásztorokra van szükségünk. Makkai Sándor már 1925-ben ezt írja *Öntudatos kálvinizmus* című munkájában:

„Valamennyi szellemi tudomány közül a teológia legidegenebb és legtávolabb álló a modern ember lelkétől: A teológiát általában egy olyan irreális, tudománytalan, ködszerű és bonyolult képzelgésnek tartják az emberek, amely kizárólag a papok dolga [...]. De tovább menve azt is megfontolandónak vélik, hogy vajjon nem tiszta kár-e a papoknak is efféle fantazmagóriákkal, 'elvont dolgokkal' lopni a napot s nem volna-e jó a teológiákon is helyettesíteni azt praktikus és hasznos mezőgazdasági, szociális, jogi és egyéb ismeretek nyújtásával, melynek a lendő lelkipásztor mégis vehetné valami hasznát a gyülekezetben? Ez a gyöngéd figyelem az oka annak, hogy teológiáink tantervében egyre sokasodva díszleg a gyakorlati tárgyak serege s talán még csak a slőjdoktatás nincs bevezetve, de reméljük, ez is csak idő kérdése.”³

Mi a teendő? A jövőre nézve minden bizonnyal meg kell őriznünk azt a gondolatot, hogy a teológia tudományát egyetemi szinten, egyetemi program keretén belül, egységes szerkezetben kell oktatnunk. A rendszerváltáskor ugyan mind az állami oktatáspolitikai, mind az egyház részéről egyértelművé vált, hogy a teológia oktatása nem valamelyik állami egyetem teológiai fakultásán történik, hanem az egyházi fenntartású intézményekben, s ez a döntés azonban semmiképpen nem jelentheti az oktatás egyetemi színvonalának csökkenését. Már csak azért sem, mert gyülekezeteink a jelen helyzetben különösképpen is igénylik az alapos és elmélyült teológiai tanítást a Szentírás és az egyházi tan vonatkozásában. Ehhez jönnek még azok az égető korkérdések, amelyekre teológiailag jól megalapozott válaszokat kell adnunk.

Ezért a „tudományosságot”, az „egyetemi jelleget” nem annyira a magas szintű előadások tartásában látom, hanem a *szemináriumi munka erősítésében*. Ebben lényeges a hallgató és a professzor személyes, intenzív jelenléte, és az egész félévre kiterjedő terv alapján végzett közös munkája. A hallgatókat itt rá lehet szoktatni az egyszerűbb tu-

³ Makkai Sándor: *Öntudatos kálvinizmus*. A református magyar intelligencia számára. II. kiadás. „Az Út” kiadása, Kolozsvár 1926, 30.

dományos feladatok önálló megoldására, a tudományos módszerek begyakoroltására, nyomon kísérhetik az etikai, dogmatikai ítéletek meghozatalának mechanizmusát, rácsodálkozhatnak újszerű homiletikai helyzetekre, és az előadásokon eléjük kerülő ismeretanyagot kritikailag értékelhetik. Nem polihisztorokra, hanem tiszta fogalmisággal gondolkodni tudó, hitének tanításait szívével és értelmével elsajátító lelkipásztorokra van szükségünk, akik tanulmányaik során megtanultak tanulni, gondolkodni, információkat feldolgozni, és az addig ismeretlen, új problémákkal egyedül, vagy mások segítségével megküzdeni. A tudománynak a gyakorlatot kell szolgálnia.

c) A szaktárgyi anyagok szintézisbe hozása

Visszatérve a sokféle tárgyra felszabdalt egyes tudományterületek problematikájára: még ha így is hagyjuk e tárgyakat, a jövőben mindenképpen *szintézisbe kell hozni e szaktárgyi anyagokat*. Megengedhetetlen ugyanis, hogy egy diák azzal a tévképzettel tanuljon bibliai teológiát, dogmatikát, filozófiát, homiletikát vagy bármi mást, hogy ezeknek a szaktárgyaknak semmi közük nincs egymáshoz. Ez nemcsak az egyes diszciplínákra nézve volna káros, mivel az egyes teológiai tudományágakban bekövetkezett újabb eredményeket nem vennék komolyan a társszakok, hanem még inkább árt a teológushallgatónak, aki a különböző tananyagokat nem tudja értelmes szintézisbe hozni. Még veszélyesebb a helyzet, ha úgy gondolja, hogy leendő igehirdetői egzisztenciája, lelkipásztori munkája teljesen független a teológiai főiskolán/egyetemen tanultaktól.

Mindenekelőtt azt a fontos alapelvet kell hangsúlyoznunk, hogy a teológiai oktatást a „kimenet”, vagyis a gyakorlati teológia felől kell értelmeznünk és megszerveznünk. Ezt azért kell megfogalmaznunk, mert amire nem vagyunk kiképezve, azt nem is végezzük később. Meg kell tehát határozni, hogy az elérendő célhoz mit kell a hallgatónak feltétlenül tudnia. Természetesen, minden megtanult anyagnak hasznát veszi az értelmes ember előbb vagy utóbb, de az átlagos hallgató roskadozik a megtanulandó anyagmennyiség terhe alatt.

E cél eléréséhez a tananyagot bizonyos mértékig *redukálni* kellene, bizonyos mértékig *szintetizálni*, azaz némely tárgyat akár összevonni, és a tananyagot *tartalmilag elmélyíteni* az igehirdetés, a katekézis és a lelkigondozás irányában. Ez a gondolkodás elsősorban a tanárookra ró nagyobb feladatot, és tőlük kíván jóval intenzívebb előkészítő- és kutatómunkát, azaz sokkal nagyobb „tudományosságot”. Egy ilyen oktatásnak és tantervnek meg kellene mutatnia, hogy mindez nem a tudományos teológia primitívizálása, hanem a hittartalmak közvetítése a mai ember számára. Az anyagmennyiség korlátozása koncentrációt is jelenthet, az elmélyült, példaszerű feldolgozás pedig minőséget. A diákok esetében pedig a primitív magoltatás helyett a tehermentesítés talán a saját hittani álláspont értelmes elsajátítását ígéri.

d) A tótorrendszer és a repetitórium

Hagyományosnak tekinthető oktatási rendszerünkben a lelkészképzés eredményessége erősen romlott. Ilyenkor a tanítás sikertelenségére az első ösztönös válaszunk: a diák hiányzó képességei, motiválatlansága, a szorgalom hiánya. Második válaszként a lelkiismeretes tanár önmagában keresi a hibát. Harmadik lehetséges válasz a tanítás módszerének vizsgálata.

Két lehetséges módszer a fentebb megfogalmazott célok eléréséhez az ún. *tótorrendszer*, illetve a *repetitórium*. Mivel a tótor-fogalom nem egyértelmű, és a Pápán gyakorolt formája is többféle, röviden jelzem, hogy itt elsősorban nem annyira az egyes hallgatók tanulmányi, életvezetési stb. személyes gondozására utalok, hanem olyan cso-

portok kialakítására, ahol tanár, vagy akár diák vezetésével információs hiányokat, megértési nehézségeket lehet feldolgozni, nyelvek esetében ismételni, gyakorolni lehet, szövegeket megbeszélni, és egyúttal súlyosabb tanulási, emocionális, hivatásbeli zavarokat is meg lehet állapítani, illetve kísérlet történhet ezek megszüntetésére. Mindemellett nyilvánvaló, hogy nagyon fontos a *nem szakmai jellegű tutorálás* is, különösen az elsőéves hallgatók esetében, akiket a szülői háztól való megválás, a magányérzet, az új szociális státus (lelkész-növendék) pszichésen megterhelhet.

E három fogalmat fontosnak tartom diákjainkra nézve: tanulás (kognitív elem), pszichés stabilítás és elhivatottság. Mindhárom esetben gyakran látunk ugyanis zavarokat. Ezek megnyilvánulási formái: elnyújtott tanulmányi idő, vagy éppen a tanulmányok abrupt megszakítása, vizsgáktól való abnormális félelem, motivátlanság, cinizmus. Segítene ezen a helyzeten az előadásokat heti rendszerességgel kísérő *szakmai tutorálás*. Diákvezetők bevonása esetén a későbbi katekétikai képességekre is jó hatással volna ez a rendszer és a lekipásztori hivatásban oly fontos „szociális” képességeket (kommunikáció és csoportmunka) is fejlesztené (ld. más vonatkozásban az „osztályteológusi” rendszert).

4. Összefoglalás

A Sárospataki Református Teológiai Akadémia tanári kara által felvetett körkérdés (a 21. század lelkészképzése) fontos területre irányítja figyelmünket. A körülöttünk lévő világ nagymértékben megváltozott, átalakult, és ez a lelkészképzés számára is új feladatokat jelent. Mindenekelőtt térben és időben ki kell terjesztenünk a lelkészképzés ügyét, bevonva az oktatásba és a nevelésbe minden erre illetékes közösséget és személyt. A teológiai oktatást a kimenet, azaz a gyakorlati teológia és a gyülekezetek felől kell megszervezni, megszüntetve a „gyakorlatias képzés/tudósképzés” álvitát. Szükséggé válik a jelenlegi tananyag szintetizálása, elmélyítése és redukálása, hogy az egyes teológiai tudományszakoknak legyen valamiféle összetartó középpontja. Hasznosnak látszik a szemináriumi munka előtérbe helyezése, valamint a tótori rendszer, ill. a repetitórium bevezetése és megerősítése.

Vladár Gábor

(Pápai Református Teológiai Akadémia)